

Tešanjski sidžil iz 1639.-1642. godine, Razmatranja o mogućoj ubicaciji mjesta (sela) Kaloševci i (mahale) Kruštica (Kruščica), Pitanje postojanja džamije u Gornjoj Modriči, odnosno Kaloševcima (Kališeviću), Prostorni razvoj sela Gornja Modriča, odnosno Kaloševci (Kalošević), Društveni kontekst događanja, (...). Svako od poglavlja može se čitati zasebno i cjelina je za seba, premda se potpun uvid u kompleksnost tematike može dobiti tek uvidom u svako pojedinačno poglavlje.

HARIS DERVIŠEVIĆ

Čarls V. Ingrao, *Habsburška monarhija: 1618-1815*, Centar za Regionalizam – Zadruga Res Publica – Mostart, Novi Sad – Beograd, 2014, 261 str.

Istraživanje prošlosti i pokušaj da se rezultati istraženog prenesu na papir izazov je s kojim se povjesničari susreću svakodnevno, bilo da istražuju, pišu ili jednostavno razmišljaju o zanatu kojim se bave. Mirjana Gross je odlično istakla dileme povjesničara, koji je svjestan “da se ne može obuhvatiti cjelina neke povijesne pojave zbog složenosti povijesnih procesa, a i zato jer su izvori fragmentarni, da pisanje o povijesti obuhvaća selekciju i interpretaciju i da je svaki rezultat historijskoga istraživanja nužno nepotpun i provizoran.”

Potpuno suprotno postmodernističkoj fokusiranosti na mini-pripovijesti Charles Ingrao se okrenuo sintetiziranom prikazu habsburške povijesti u 17. i dugom 18. stoljeću. Nimalo jednostavan zadatak uzmemo li u obzir da je riječ o vrlo turbulentnom periodu evropske povijesti, periodu koji je bremenit događajima i označen procesima

koji su utjecali na nastanak modernog svijeta. Vrijeme je to neprestanog ratovanja: Tridesetogodišnji rat, ratovi Luja XIV, Veliki rat obilježen dramatičnom opsadom Beča, potom ratovi za dinastičke baštine koji su obilježili 18. stoljeće, a u koje se ubrajaju rat za špansko, poljsko, austrijsko i bavarsko nasljeđe, Sedmogodišnji rat (okarakterisan i kao prvi sukob svjetskih razmjera budući da se vodio na tri kontinenta), Sjeverni rat i mnogi drugi krvavi sukobi koji su mijenjali političku mapu Europe, ali, možda još značajnije, mijenjali sudbinu hiljada *malih* ljudi. Kuga, tifus, tuberkuloza, glad, strah, migracije i neizvjesnost bili su često prisutni u društvenoj svakodnevnici.

To je vrijeme kada se još uvijek na kraljeve gledalo kao na Bogom dane suverene. Oni su u pojedinim evropskim zemljama, a posebno u Francuskoj, težili ograničavanju političkog utjecaja plemića kako bi ojačali vlastistu političku poziciju i kako bi centralizirali upravu. Težnja za apsolutizmom je bila prisutna i u 18. stoljeću, samo što je ona bila zaodjevena idejama prosvjetiteljstva, što je poslužilo povjesničarima da skuju oksimoron zvani prosvjećeni apsolutizam, koji je u praksi ponekada više ličio na Potemkinova sela. S druge strane, Engleska je u 17. stoljeću krenula posebnim putem, koji ju je, u političkom smislu, izdvajao od ostatka Evrope i koji je u 18. stoljeću jasno ukazivao na tendencije izrastanja jedne jake parlamentarne monarhije.

Ovo je vrijeme i ekonomskih trzavica. Ponovo je uskrsla praksa jačeg vezivanja seljaka za zemlju, posebno u Istočnoj i Centralnoj Evropi. Novine u obradi zemlje se uvode postepeno i gotovo stidljivo. Prethodno, 16. stoljeće je iznjedrilo ekonomsku doktrinu u historiografiji poznatu kao merkantilizam, koja je od svoje sirove, neobrađene forme da

kompletno bogatstvo države počiva na pleumentim metalima i da trgovina jedne zemlje nužno mora predstavljati *zero sum game*, evoluirala do tačno razrađene sheme u kojoj država ima jak utjecaj na privrednu dinamiku, gdje kao krajnji cilj ima bogaćenje kroz industriju i trgovinu da bi mogla financirati jaku, ogromnu vojsku i birokratski aparat. Kao odgovor na merkantilizam, pojavio se fiziokratizam u 18. stoljeću, ekonomsko učenje koje je izvor ekonomskog blagostanja vidjelo u podsticanju poljoprivrede.

Na koncu, govorimo o periodu znanstvene revolucije i prosvjetiteljstva, periodu kada su djelovala velika imena poput Loka, Njutna, Voltera, Rusoa i drugih.

Međutim, iako poželjne, generalizacije se u evropskoj povijesti na momente čine nemogućim. Bar kada su u pitanju pojedina pitanja iz evropske povijesti ranog novog vijeka. Npr. položaj seljaka varira od zemlje do zemlje i ponekad je teško raditi bilo kakvu komparativnu analizu između položaja seljaka u Engleskoj, Španiji, Rusiji i Švedskoj.

Ingrao je, također, bio svjestan navedenih izazova. Činjenica da je pratio povijest samo jedne zemlje ne umanjuje te izazove. Jer evropske su zemlje u ranom novom vijeku činile teritorij sastavljen iz više, često vrlo samostalnih i specifičnih cjelina. Pojedine pojave su imale različite manifestacije u različitim regijama unutar iste države. Po tome je Habsburška monarhija zaista posebna. Kako i sam Ingrao ističe u Predgovoru knjige čak i prije raspada Monarhije 1918. godine, složenost Monarhije je otežavala njeno razumijevanje. To nerazumijevanje je često odbijalo istraživače da se bave pitanjem Habsburške monarhije, jer je to značilo da se treba uhvatiti u koštac sa pojedinačnim povijestima njenih sastavnih dijelova, koji su bili brojni, gusto naseljeni i jednostavno

suviše bitni da bi ih jedno ozbiljno istraživanje zaobišlo. Ne treba smetnuti s uma da su Habsburgovci pored češke i ugarske krune, kao i dijadema austrijskih nasljednih zemalja, imali i krunu Svetog rimskog carstva. Austrija i Češka su zauzimale trećinu carstva, dok je Ugarska podrazumijevala obaveze van carstva. Habsburgovci su stalno morali vagati između ugleda koji im je donosila carska kruna i određenog političkog momenta u kojem su njihove pozicije mogle biti značajno uzdrmane. Nakon 1648. godine, Habsburgovci su se radije okrenuli krunskim zemljama.

U skladu sa tendencijama edicije u okviru koje je knjiga ugledala svjetlo dana, da se forsira novi pristup u istraživanju, autor je insistirao na generalizacijama i analizi vrlo bitnih pitanja iz političke, društvene, ekonomske i kulturne povijesti Habsburške monarhije. Ideja da knjiga bude jednako primamljivo štivo studentima, obrazovanim čitaocima i kolegama naučnicima, možda bi mogla biti mač s dvije oštrice budući da je riječ o tri posve različite ciljne skupine koje imaju drugačija interesovanja, poimanje prošlosti i stav o tome kako bi se ista mogla i trebala reprezentirati.

Djelo od 260 strana, nastalo na obimnoj, recentnoj literaturi, podijeljeno je u osam poglavlja u kojima se analizira redom posebnost austrijske povijesti, Tridesetogodišnji rat (1618-1648), habsburško suočavanje sa Istokom i Zapadom, pruski izazov, prosvjećeni apsolutizam i doba revolucije (1789-1815).

Prvo poglavlje, naslovljeno kao *Posebnost istorije Austrije*, je i najzanimljivije budući da autor dekonstruira ustaljeno viđenje Monarhije u historiografiji. Uvriježenom stavu da je Monarhija, kao vrlo komplikovana tvorevina, od samog početka bila osuđena na postepeno propadanje, Ingrao suprotstavlja

mišljenje da je upravo razumijevanje unutrašnje posebnosti Monarhije bitno kako bi se spoznala njena uspješnost da se nosi sa različitim poteškoćama koje su postojale od samog početka njenog postojanja. Pri tome Monarhija nije samo opstajala, već je dobijala na veličini i moći. Habsburška monarhija je vijerno njegovala politiku balansa u Evropi, razvijajući diplomatske vještine potrebne da opstane sklapajući saveze sa onima koji su je smatrali dovoljno snažnom da im pomogne u borbi protiv neprijatelja, ali ipak i dovoljno slabom da ne ugrozi njihovu bezbjednost. Uz sve to, i unutrašnja politika dinastije je morala biti više nego oprezna, obzirom na vjersku, etničku, jezičku i mnoge druge različitosti podanika Monarhije. Dinastija je nakon završetka Tridesetogodišnjeg rata izašla kao pobjednik u smislu da je slijedeći načelo *cuius regio eius religio* uspjela većini plemstva nametnuti katoličanstvo, dok se Ferdinand II okrenuo teritorijalnoj i administrativnoj konsolidaciji Monarhije. Međutim, Monarhija je u drugoj polovini 17. stoljeća bila u izrazito nepovoljnom političkom položaju uz stalnu opasnost koja je prijetila od Francuske i Švedske. Nakon smrti Ferdinanda III 1657. godine u pitanje je dovedena i carska kruna. Kriza je prevaziđena dolaskom na vlast Leopolda I koji je nastavio praksu svog prethodnika u političkom taktiziranju, podržavajući faustovsku pogodbu sa plemstvom koja se pokazala kao dezintegrirajući faktor za Monarhiju. Za razliku od drugih autora, koji su možda previše naglašavali negativan utjecaj na njemačke izbornike koji je dolazio iz Francuske, Ingrao više ističe kompliciran odnos habsburške dinastije i njemačkih izbornika, koji su u vrijeme kada je Leopold trebao biti izabran za novog cara, dirigirali kompletnom situacijom u Carstvu jasno dajući do znanja da

će habsburški kandidat za carsku krunu biti podržan jedino ukoliko bude imao sluha za zahtjeve izbornika. Leopoldova poslušnost je bila nagrađena carskom krunom 1658. godine.

U 18. stoljeću je Monarhija nastavila borbu za svoj opstanak. Većina povjesničara se slaže da se Karlo VI, koji je aprila 1713. izdao Pragmatičnu sankciju osiguravši tako ženskog nasljednika i nedjeljivost teritorija kojim se vladalo, ulagao i previše napora da se ovaj dokument prizna na međunarodnom nivou. Ono što mu Ingrao zamjera jeste zapravo propust da svoju najstariju kćer i nasljednicu Mariju Tereziju pripremi za upravu. Uz opasnog protivnika kakav je bila Pruska, ova činjenica je, kako dobro zaključuje autor, bila presudna za nove udare na Monarhiju i novu krizu. Značajan dio je autor posvetio borbi Marije Terezije na polju društvenih promjena i korjenitih reformnih rješenja. Istina, on se ne bavi u većoj mjeri motivima koji su stajali iza caričinih reformnih poduhvata, koliko ih nastoji jezgrovito predstaviti. Naravno, oslikava čitav niz protagonista koji su stajali iza ovog velikog poduhvata društvenih promjena i koji su usmjeravali caričine odluke, ali ne smijemo zaboraviti da je njena riječ bila posljednja. Autor se uglavnom slaže sa ostalim povjesničarima da je "terezijanski režim otpočeo promjene tek pošto je postao svjestan određenih prolema", a ne zbog simpatija prema idejama prosvjećenosti, kako se nekada želi istaći. Marijinu praksu je nastavio njen sin i nasljednik Jozef II, s tim što je on bio dosta liberalniji u odnosu na majku i odgojen na idejama prosvjetiteljstva. Ostvarena je carinska unija koja je bila preduvjet za slobodu poduzetništva, ukinute su posebne povlastice za cehove, radilo se na razvoju novih privrednih grana, donekle je olakšan

položaj seljaštva, unaprijeđen je obrazovni sistem, Beč je postao evropski centar simfonijske muzike, no, pokušaj centralizacije nije bio uspješan, Ugarska je ostajala na margini društvenih mijena, a dešavanja koja je pokrenula revolucija u francuskoj 1789. godine pokazala su da je Monarhija učahurena i okoštala u starom sistemu koji je definitivno potvrđen Bečkim kongresom 1815. godine. Na žalost, autor taj dio habsburške povijesti ne smatra spornim. Dapače, odbranu od ideja francuske revolucije i pobjedu iz 1815. smatra izuzetno značajnim, jer ih vidi kao pobjede stare dobre monarhije koja je, kako navodi autor, razvila mehanizme u međunarodnim odnosima koji su važili do 1914". Međutim, upravo bi se ove okolnosti mogle smatrati i uzrokom njenog kasnijeg sloma.

Knjiga *Habsurška monarhija 1618-1815*, autora Čarlsa Ingraóa, univerzitetskog profesora, odličan je udžbenik za studente povijesti, prihvatljivo i lako čitljivo štivo za ljubitelje habsburške povijesti, te zgodna sinteza znanstvenicima kojima je potrebna kontekstualizacija pitanja kojim se bave, a bliska su habsburškoj povijesti ili se tiču perioda kojim se autor u knjizi bavio. Treba naglasiti da je izdavač djela, Mostart, prepoznao značaj i zanimljivost ove knjige, te učinio sjajan potez njenim prevođenjem i objavljivanjem, u vrijeme kada je prisutan interes uglavnom za nacionalne povijesti i velike narative. Knjiga *Habsburška monarhija 1618-1815* pruža mogućnost ljubiteljima evropske povijesti i onima koji sve pojave kojima se bave žele staviti u nešto širi kontekst da upiju djelić evropske povijesti.

Povjesničari koji se nešto više bave savremenim kretanjima u historiografiji primjetit će da, iako je novi pristup u Predgovoru knjige naglašen kao metodološki obrazac koji autor namjerava slijediti, njegovo djelo jeste

ipak rezultat "klasične" škole u historiografiji. Prednost je data diplomatskoj i događajnoj, te znatnim dijelom i ekonomskoj, društvenoj i kulturnoj historiji. I premda su svi dijelovi povijesne slagalice dobro uklopljeni, a opća mjesta prepoznata i lijepo naglašena, nema puno od novih pristupa u ovoj knjizi: ništa od povijesti mentaliteta, tzv. povijesti "mrvice", ništa o povijesti porodice, marginalaca, svakodnevnog života, ništa od nove kulturne historije. Naravno, i bez toga je ovo djelo jedna dobra sinteza, ali bi sigurno bila još zanimljivija za čitanje ukoliko bi se osjećao duh savremenih historiografskih kretanja.

Bilo kako bilo, pisanje o prošlosti je *pripovijest bez kraja*. Tekst koji nastaje je izazov za nastanak novog teksta o onome što je prošlo, a što se može samo djelomično spoznati. U tom smislu, ova knjiga je odličan izazov za nastanak novih tekstova, tekstova koji će nastati iz pera studenata ili tekstova koji će nastati iz pera onih koji generacije pokušavaju podučiti osnovama promjeni sklonog povjesničarskog zanata.

AMILA KASUMOVIĆ

Naseljavanje muhadžira iz Srbije u Bosnu, (Zbornik radova sa okruglog stola "150 godina od naseljavanja muhadžira iz Srbije u Bosnu", održanog u Bosanskom Šamcu 4. 7. 2012. godine), Sarajevo, 2012, 197 str.

Povodom 150 godina od međunarodne konferencije u Kanlidži (predgrađe Istanbula), održane u septembru 1862. godine, čijim odlukama je dovršen i legaliziran proces nasilnog iseljavanja muslimana iz Smederevskog sandžaka, Orijentalni institut i